

EQUIDADE DE XÉNERO

DIFERENTES SI, DESIGUAIS NON!

INTRODUCCIÓN SOBRE A ORIXE

Esta proposta didáctica ten a súa orixe no proxecto internacional Conectando mundos. Moitos mestres e mestras pedíranos poder dispor das actividades que aparecían na plataforma on-line de Conectando mundos para poder levalas a cabo nos seus centros independentemente das fases, dos calendarios e do proceso cooperativo con outras escolas.

Mantivemos as animacións, as liñas argumentais e os niveis de

contido, e adecuamos as actividades ao novo contexto fora da plataforma on-line para que poidades levalas a cabo con éxito.

Recomendámosvos unha lectura desta guía, que vos facilitará pistas para o desenvolvemento das diferentes actividades que se propoñen, e ideas para profundar en determinados aspectos e temas.

Máis información na web www.conectandomundos.org

Índice

Resumo da animación, obxectivos e temas	3
Indicadores de avaliación de competencias	4
Pautas metodolóxicas para o desenvolvemento das actividades	5
Lecturas de interese para o profesorado	13
Glosario	17
Bibliografía	19

Resumo da animación, obxectivos e temas

A animación xirará en torno de Malala Yousafzai. Na primeira fase, seu pai Ziauddin irá presentala sen descubrir a súa identidade (tamén para facer énfase na importancia da participación e da implicación dos homes na loita pola igualdade entre homes e mulleres). Contaranos o nacemento de súa filla e a condición das nenas na cultura pastún. Tamén contará aspectos da infancia primeira de Malala, a importancia da educación (el é mestre) e a situación que os obrigou a fuxir do Paquistán. Ao longo da animación, incorporárase o traballo sobre o desenvolvemento da propia identidade e de cómo nos ven os demais, a loita pola educación das nenas, a loita polos dereitos das mulleres, etc., baixo o lema “diferentes si, desiguais non!”.

Na segunda fase, Malala presentárase e, coa súa axuda, identificaremos estereotipos de xénero e analizaremos o traballo reprodutivo e a feminización das profesións, e levaremos a cabo actividades máis introspectivas de desenvolvemento do autoconcepto e da autoestima. En ambas as fases combinaremos as perspectivas global e local.

Na terceira fase, aparecerán Malala e dúas amigas súas: Alice, de Birmingham (cidade de acollida de Malala e a súa familia), e Moniba, do Paquistán. A través das súas historias, indagaremos en diferentes contextos a partir de testemuños desde o global e o local, traballaremos a canción de ONU Mulleres e a composición dunha canción propia.

Obxectivos

- Desenvolver a propia identidade: cómo somos e cómo nos ven
- Desenvolver a alteridade: o respecto pola diferenza e pola outra persoa
- Vincular ao ambiente máis próximo para visualizar a desigualdade de xénero: traballar coas familias
- Traballar pola mudanza cara unha sociedade igualitaria
- Aprender a xestionar as emocións nas relacións entre iguais
- Visualizar, sentir e desmontar a construción cultural dos estereotipos de xénero

Abordaxe prioritaria da liña de traballo

- Identificar e recoñecer diversidade de identidades
- Construción social de xénero (estereotipos)
- Expresión sentimentos, empatía, asertividade
- Autoconcepto
- O apoio entre iguais
- Somos diferentes, aceptámonos a nós e aos demais
- Prevención de desigualdades
- Identificar e recoñecer diversidade de identidades

Indicadores de avaliación de competencias

Competencia lingüística

- Comprensión global do texto.
- Identificación das ideas principais e secundarias.
- Diferenciación de feitos e opinións, de contidos reais e fantásticos.
- Uso do vocabulario específico.
- Escoita activa.
- Participación e respecto pola estrutura da conversa.
- Expresión con ritmo, pronunciación e entoación.
- Fluidez e riqueza expresiva.
- Presentación clara e ordenada.
- Resposta a preguntas tras unha presentación.

Competencia emocional, social e cidadá

- Valorización das linguas como medio de comunicación e entendemento.
- Identificación e recusa de calquera tipo de prexuizos.
- Defensa dos dereitos humanos.
- Análise de causas, interrelacións e riscos.
- Escoita activa.
- Respecto para coas obras e coas opinións dos demais.
- Colaboración nas tarefas de grupo.
- Cumprimento dos acordos adoptados.
- Expectativas positivas para co traballo do grupo.
- Coñecemento e aceptación de todos os compoñentes do grupo.
- Actuación flexíbel, dialogante en situacións problemáticas.
- Elaboración de normas da aula.
- Análise das consecuencias do incumprimento da norma.

Competencia artística e cultural

- Presentación multimedia dun contido.
- Gozo da expresión artística.
- Orixinalidade ou inventiva nas respostas.

Competencia aprender a aprender

- Selección e preparación de materiais.
- Autocontrol da atención e perseveranza na tarefa.
- Busca de alternativas.

Pautas metodolóxicas para o desenvolvemento das actividades

Sobre os debates

Páx. 3

caderno de actividades

Nesta proposta didáctica queremos facer énfase no diálogo, no debate, no intercambio de opinións, no interese e no respecto polas opinións dos demais. Para iso, suxerimos preguntas que fomenten debate e reflexión.

A título de exemplo: Que ideas novas fornecen os outros grupos? Estadades de acordo? Con cales si? Con cales non? Por que? Que ideas novas fornecemos nós?

No debate sobre o vídeo podemos introducir a reflexión a partir do que viron: Que lles sorprende máis? A que países se refire o vídeo? Por que di que a situación da muller continúa a ser moi precaria en moitas partes do mundo? En que aspectos apoia Oxfam as mulleres? Por que falamos de “Diferentes si, desiguais non!”?

Todas as actividades que vaian sendo realizadas a partir deste momento axudarán a identificar e recoñecer as desigualdades que, por motivos de xénero, se verifican no ambiente próximo, así como noutros contextos máis globais. Ademais, promoverán actitudes e accións que insistan no feito de todas as persoas sermos iguais.

Propómosvos que as conclusións que vaiades obtendo nas diferentes actividades, debates, etc., que as vaiades recompilando en cartolinas para construír un mural que vos sirva como recordatorio dos temas e actividades traballadas.

Xogo das siluetas

Páx. 4

caderno de actividades

Dividir a aula en nenos e nenas. Colocar un papel mural no chan. O grupo de nenas debuxará a silueta dun dos nenos e o grupo de nenos debuxará a dunha das nenas.

Trátase de realizar un mural con rotuladores, ceras, revistas, etc., que exprese nas distintas partes do corpo o que senten e viven os nenos e as nenas. As nenas deberán expresar o que senten os nenos e os nenos o que senten as nenas.

Na cabeza, colocarán o que cren que pensan.

Na boca, o que cren que din.

No corazón, o que cren que senten.

Nas mans, o que cren que saben facer mellor.

Nos ouvidos, o que cren que lles interesa.

Nos pés, para onde cren que camiñan.

Nos ollos, qué cren que perciben do mundo.

No estómago, cál cren que é o centro do seu mundo.

Nos pulsos, en qué cren que invisten o tempo.

O debate posterior ao xogo de siluetas axudaranos a reflexionar sobre os papeis, as expectativas e os comportamentos atribuídos a mulleres e homes en función do seu sexo, e que determinan a súa forma de ser, sentir e se comportar na sociedade. É un bo momento para introducir a diferenza entre sexo e xénero.

Xuntamos unha relación de preguntas para conducir o debate:

Sorprendeuvos o que din de vós, nenas? E de vós, nenos? Hai moita diferenza entre as mozas e os mozos? Aproxímase da realidade a descrición que fixeron? Por que credes que ocorre isto? Que vos gustou? Que vos desgustou? Que aprendestes? Estades de acordo con isto? Credes que tedes que mudar algo para convivir mellor?

A caixa da personalidade

Páx. 6

caderno de actividades

Esta dinámica permítenos centrarnos máis en cada unha das persoas. Nun primeiro momento, porque deben definirse a si mesmas e despois ver se concordan coas características que se clasificaron en función de se son mozos ou mozas. Eles e elas descubren as súas propias incongruencias ao outorgaren unhas calidades aos mozos ou ás mozas que resultan non ser innatas.

As preguntas xeradoras para a reflexión son:

Concordan as calidades que escollestes coas clasificadas como de moza ou de mozo? Credes que estas calidades son innatas? Poden ser aprendidas? Poden ser compartidas por mozas e mozos? Que ocorre cando unha moza ten calidades que son atribuídas aos mozos? E cando é o contrario?

Diferenza entre sexo e xénero

O termo sexo é utilizado para facer referencia ás características anatómicas e fisiolóxicas propias do home e da muller, e *xénero* cando nos referimos ás actitudes e capacidades que son atribuídas a cada sexo, consecuencia do rol que socialmente foi destinado a cada un deles, constituíndo estereotipos culturais do que cada sociedade espera tanto dos homes como das mulleres.

O feito de os referidos comportamentos non dependeren da herdanza ou da bioloxía posibilita que a escola, como axente de mudanza e transmisión da cultura propia da sociedade en que está inmersa, desempeñe un papel crucial na adquisición dos papeis sexuais por parte do alumnado.

Os estereotipos de xénero son ideas simplificadas e fortemente asumidas, mais que non son certas, sobre as características dos homes e das mulleres, que se traducen nunha serie de tarefas e actividades que lles atribúa cada cultura.

Análise da enquisa sobre distribución de tarefas

Páx. 7

caderno de actividades

No formulario sobre tarefas domésticas, poden anotarse previamente outros elementos máis característicos da zona ou da realidade cultural en que se vive. Recoméndase que se realice coa axuda da familia.

Unha vez completado, na aula serán contabilizadas as tarefas que realizan as mulleres (incluídas avoas, empregadas do lar, etc.), os homes, os nenos e as nenas. É un bo momento para analizar qué tipo de tarefas domésticas realizan os nenos e as nenas, eles mesmos, ou seus irmáns e irmás.

Á luz dos datos poderemos preguntarnos:

- Son importantes as tarefas da casa? Por que?
- As mulleres limpan e cociñan mellor, por iso tócanlles esas tarefas?
- As mulleres e os homes son diferentes, e teñen que facer traballos diferentes?
- Son as nais as responsábeis das tarefas de casa?
- As mulleres son as que teñen que coidar dos fillos e das fillas?
- É xusta esta situación?
- Que podemos facer para mudala?
- Que tarefas poden facer as nenas e os nenos?
- ...

Apuntamentos sociolóxicos sobre a distribución de tarefas

Prof. Dr. Gerardo Meil Landwerlin, Departamento de Socioloxía, Facultade de Ciencias Económicas e Empresariais, Universidade Autónoma de Madrid, Madrid, novembro de 2004, *A distribución de responsabilidades domésticas na Comunidade de Madrid*.

“Os factores que máis claramente están asociados cunha maior participación dos homes no traballo doméstico son, por un lado, a incorporación da muller ao mercado de traballo e, por outro, a ideoloxía de papel de xénero da muller e, sobre todo, do home. Neste sentido, a incorporación do home ao traballo doméstico ten lugar no cadro das esixencias das mulleres nese sentido. Mais non dunha forma consciente e negociada sobre os termos da distribución, senón sobre a base dunha convicción do home de que debe participar. Isto é, que o considera como “normal” ou “evidente” e asume responsabilidades nese sentido.

Se a muller considera que “xa fai bastante”, ou o home, “que non lle corresponde” –como formulación actualizada de “non é cousa de homes”–, dificilmente pode obterse unha redefinición dos termos da distribución do traballo no seo da parella. A socialización no lar dos pais en modelos de papel igualitarios e a implicación, como fillo, no traballo doméstico do lar dos pais se evidencia como un importante factor que aumenta as probabilidades dunha implicación activa que vai máis alén de axudas puntuais ou menores. Entre as parellas case-igualitaristas está sobrerrepresentado este tipo de homes, mais tamén cabe encontrar a quen, de mozos, na casa de seus pais, eran servidos polas súas irmás. Unha distribución máis

igualitaria do traballo doméstico, por tanto, non só implica unha educación non sexista, senón tamén unha educación na distribución das responsabilidades domésticas, sen que a súa falta impida, necesariamente, a mudanza social nese ámbito.

Aínda que a implicación dos varóns é maior nas fins de semana que entre semana, a duración da xornada laboral do home non aparece claramente asociada cunha participación maior ou menor. Isto é así non só na implicación nas tarefas domésticas, senón tamén no coidado de nenos. O feito de os pais varóns iren máis alén de xogar cos nenos e se implicaren activamente no seu coidado e atención non está condicionado pola súa sobrecarga relativa, senón pola súa ideoloxía de papel e o estatus laboral da muller. Nese sentido, hai moitos pais varóns que exercen unha falta de responsabilidade fronte a seus fillos á luz das novas realidades sociais.”

Adiviña que!

Páx. 9

caderno de actividades

Os obxectivos da actividade son interiorizar as actividades necesarias para a realización de tarefas domésticas e tomar conciencia do traballo que representan, así como traballar a expresión corporal a través da mímica.

O alumnado é dividido en grupos. Cada grupo fica encargado de mostrar aos outros cáles son os pasos necesarios para realizar as tarefas domésticas. Por exemplo, coidar da roupa (realizar todos os pasos): buscar a roupa no cesto da roupa sucia, separala, colocala na máquina, pór os deterxentes, retirar a roupa, estendela, pasala a ferro, dobrala e gardala. Outros exemplos: preparar unha comida para a familia, limpar o baño, etc. Cada grupo ten cinco minutos para preparar a súa presentación, respectando tres regras:

- Non poden falar.
- Non poden saltar ningún paso.
- Todas as persoas teñen que participar na presentación.

Cada grupo fai a súa presentación e os demais teñen que adiviñar o que os compañeiros e as compañeiras queren mostrar. Tamén teñen que estar atentos para ver se saltan algún paso. Cando todos os grupos teñan realizado a súa presentación, ten lugar un debate.

- Foi fácil ou difícil preparar a mímica?
- As tarefas domésticas son máis fáciles ou máis difíciles do que parecen?
- Xa realizastes algunhas daquelas tarefas?

Os estereotipos: “muller coidadora” e “home mantedor”

Os estereotipos como o de “muller coidadora” e “home mantedor” que se filtran a través de numerosos contextos que chegan ao noso alumnado e que van das imaxes dos libros de texto até os anuncios televisivos e a publicidade de xoguetes, ou comentarios como os seguintes:

Moi ben, rapaz! Se continuás a obter estas notas, de maior poderás facer cousas en que gañes moito diñeiro.

Olla, fillo, se non estudas, terás que encontrar un traballo. Non pensarás que a túa familia vai vivir do aire.

Non perdas o tempo en facer a túa cama, que xa a fará túa nai, e comeza a estudar inmediatamente.

Se non es ordenada agora co teu cuarto, que será de ti cando teñas que levar unha casa?

O estereotipo de “muller coidadora” inflúe nas nenas, de maneira que limita a imaxe que elas teñen de si mesmas como profesionais autónomas. É un estereotipo asociado ao modelo de familia tradicional, que identifica a nai (e as mulleres en xeral) como única coidadora e que as dificulta para se ver formando outros tipos de familia en que un grupo de persoas se coidan entre si, colaboran na realización das tarefas domésticas e ao mesmo tempo exercen unha profesión.

Por súa vez, o estereotipo de “home mantedor” ás veces inflúe nos nenos, de maneira que non lles é fácil verse a si mesmos como seres autónomos capaces de se coidar e de coidar, porque non conseguen imaxinar os beneficios deste tipo de situacións. Probabelmente esta sexa unha das razóns pola cal os mozos continúan a acceder con dificultade a profesións en que é fundamental o coidado doutras persoas, xeralmente dependentes, como a enfermaría, o coidado de persoas maiores, o profesorado de educación infantil, etc.

Fonte: http://www.ite.educacion.es/formacion/materiales/112/cd/m6/los_estereotipos.html

Qué entendemos por traballo produtivo / traballo reprodutivo

En xeral, as mulleres participan nas estruturas produtivas de diferentes formas. Son produtoras de bens e servizos para o mercado tanto na economía formal como na economía informal ou somerxida. Ademais, son produtoras de bens e servizos non comerciais a través da produción doméstica e de subsistencia.

O traballo reprodutivo ou traballo doméstico debe considerarse como referente imprescindible para comprender a actividade económica en todo o conxunto do proceso de produción. El traballo doméstico ou reprodutor comprende:

- As tarefas do coidado do lar e da familia (tarefas domésticas, de mantemento e coidado das persoas ou asistenciais).

- O conxunto de actividades realizadas como mediación entre a familia e os servizos que as diferentes institucións públicas ofrecen á cidadanía: xestión dos servizos educativos, sanitarios, de lecer, etc.
- O conxunto de tarefas derivadas da administración, xestión do doméstico e tarefas burocráticas. O traballo reprodutivo non se limita ao espazo físico do lar aínda que constitúe o núcleo principal en que é levado a cabo. Debe terse en conta o feito de que numerosas tarefas se desenvolven nun espazo familiar comprendido dentro e fóra do lar.

O traballo produtivo refírese á produción de bens e servizos para o mercado e a súa realización é remunerada. Contabilízase no Produto Interior Bruto (PIB) e non inclúe a economía informal ou somerxiada nin o traballo doméstico, realizados ambos maioritariamente por mulleres.

O círculo

Páx. 10

caderno de actividades

O círculo (autoestima e recoñecemento). Todos e todas en círculo deberán centrarse unicamente nas características dos seus compañeiros e compañeiras: calidades (por exemplo, simpatía, alegría, optimismo, sentido do humor, sentido común, solidariedade, etc.), trazos físicos que vos gusten (cabelo, ollada agradábel, sorriso, etc.), capacidades (ler en voz alta, entender moi ben a matemática, ser moi deportista, etc.).

É importante crear un clima acolledor e de cariño, e pedir que se faga un esforzo para ollar os demais con aprecio.

Cada persoa escribirá o seu nome na parte superior dunha folla e pasarallo ao compañeiro ou á compañeira da dereita, quen escribirá unha calidade positiva e dobrará o papel por onde o escribiu (ao final, o papel ficará dobrado en dobreces horizontais, en abano). O papel irá rotando até que cada folla de papel regrese ao principio do círculo e o propietario ou a propietaria poida ler os eloxios que os seus compañeiros e compañeiras escribiron.

É unha actividade moi útil para fomentar a autoestima e o recoñecemento público. Os alumnos e as alumnas decátanse de que os demais recoñecen, aprecian e admiran aspectos persoais propios que eles mesmos descoñecían.

Posta en común do círculo:

- Que vos pareceron os comentarios?
- Como vos sentistes?
- Que cousas vos sorprenderon máis? Por que?
- Que vos pareceron?
- En que aspectos se parecen á vosa percepción?
- En que se diferencian?

Visualización do vídeo de Malala

Páx. 16

caderno de actividades

A través do vídeo de Malala coñeceremos en primeira persoa a protagonista da nosa historia.

Poderemos conducir o debate a través das seguintes preguntas: Como credes que é Malala? Por que di Malala que “Un neno, un mestre, un libro e un lapis poden mudar o mundo”? Que aspectos vos sorprenderon do seu discurso?

É importante facer fincapé no apoio familiar que recibiu Malala e no valor que foi dado á educación na súa familia.

Análise de escenas de filmes

Páx. 18

caderno de actividades

Aspectos previos a ter en conta antes de levar a cabo a análise

- As imaxes e, máis en concreto, as ficcións audiovisuais, non falan esencialmente á nosa razón senón que transmiten e/ou crean estruturas imaxinarias, sentimentais, emotivas, etc. Isto é, inducen e traballan sobre os nosos mapas afectivos.
- A ficción expresa e proxecta, dun xeito máis inconsciente e, por tanto, máis profunda, o que pensamos, soñamos, ansiamos e sentimos. A miúdo, mesmo, as fantasías veñen a suplir os desexos frustrados e a expresar o inexpresábel, dándonos a posibilidade de descifrar e entender o que, doutro modo, non nos sería posíbel, e dialogar cando a realidade nos condena á agresividade e ao silencio.
- Así, a ficción audiovisual permite e propicia unha implicación persoal mais evita –o polo menos atenúa– a angustia que pode implicar abordar directamente certos temas. Unha pantalla de por medio, unha historia externa ao suceso, obxectivan a emoción e proporcionan un grao de distancia absolutamente necesario para abordar aspectos que necesitan un delicado equilibrio entre o subxectivo e o obxectivo.
- En definitiva, favorece a acción educativa porque permite pensar e intercambiar experiencias, medos e dúbidas, ao mesmo tempo que preserva a propia intimidade.
- Por último, é necesario considerar a importancia da imaxe nas vidas dos mozos e das mozas, xa que, xeralmente, a poboación adolescente dedica un gran número das súas horas de lecer a ver a televisión. Ignorar este feito dificulta unha boa práctica educativa.

Cómo utilizar a ficha de análise

Ofrecémosvos a ficha, unha versión moi simplificada para realizar a análise. Na bibliografía poderedes encontrar recursos máis completos para a análise filmica, de series de televisión e de publicidade.

Podedes pedir que seleccionen unha serie ou un filme e que fagan o exercicio en casa, ou ben utilizar as dúas escenas que propomos nas actividades: unha escena de *Violeta* (telenovela para pre-adolescentes) e unha escena do filme *Crepúsculo*. A ficha de análise

é válida para calquera outra escena que consideredes máis apropiada para o voso grupo (por interese, porque é máis actual, porque está de moda, etc.).

Obxectivos da análise e da reflexión posterior

- Sensibilizar o alumnado sobre os estereotipos sexistas que transmite a inmensa maioría das imaxes.
- Desenvolver no alumnado a capacidade de ler a imaxe, facendo fincapé nos valores e desvíos sexistas existentes nela.
- Descubrir os estereotipos sexistas que os alumnos e as alumnas foron asumindo ao longo da súa historia persoal a través da súa historia cinematográfica e televisiva. Isto é, facer que sexan conscientes do papel que desempeñou a imaxe na construción do seu “eu”.
- Posibilitar que mozos e mozas desenvolvan plenamente as súas aptitudes e que se animen a se liberar das construcións e estereotipos que lles impón a división dicotómica dos xéneros.

Lecturas de interese para o profesorado

Actitudes do profesorado: currículo oculto

O desafío para a comunidade educativa con relación á igualdade de xénero é o de tratar de evitar que, de forma non intencionada, se transmitan a través de comentarios, bromas ou diferenzas de trato, expectativas diferentes sobre os resultados escolares que poidan influír na asimilación dos estereotipos e papeis tradicionais.

Por tanto, o profesorado debe reflexionar sobre qué está a reforzar de forma inconsciente (currículo oculto) e qué modelos está a transmitir ao alumnado.

Propómosvos observar:

- Comentarios sobre o físico, a roupa ou o bo comportamento dirixidos ás nenas, e sobre a intelixencia, o aspecto esfarrapado, a sucidade ou o mal comportamento dirixido aos nenos.
- Bromas: As súas brincadeiras aluden a estereotipos?
- Diferenza de trato:
  - Ese máis permisivo cando un neno alborota que cando o fai unha nena?
  - Nas nenas incentívase a expresión de emocións mentres que nos nenos é coartada ou ridiculizada?
  - Permítese a expresión de rabia nos nenos e na nenas é inhibida?
- Expectativas diferentes sobre os resultados escolares:
  - Esíxelles o mesmo rendemento e esforzo a nenas e nenos?

Cando un neno fai algo mal, considérase que errou, dedícaselle atención e apoio, e é convidado a tentalo novamente. Se unha nena o fai mal, dáse por feito que por ser nena ía fallar e non é convidada a repetir a tentativa.

- Outros aspectos a analizar con relación ás expectativas:
  - É utilizado o mesmo ton de voz se nos diriximos a unha alumna ou a un alumno?
  - A quen diriximos máis a ollada cando falamos, aos nenos ou ás nenas?
  - Reaccionamos de igual forma cando solicita afecto e contacto físico un neno ou unha nena?
  - Pídese aos nenos que realicen traballos máis pesados e ás nenas, máis lixeiros?
  - É feito o mesmo número de preguntas a nenos e a nenas?
  - Rifáselles por igual?
  - Fálaselles por igual?
  - Pídese máis axuda ás nenas para ordenar, limpar, decorar, etc.?
  - Pídese máis axuda aos nenos para a organización, encárganse as tarefas de responsabilidade, etc.?

A educación intercultural desde a perspectiva de xénero, Luz Martínez Ten

Con frecuencia, os debates sobre a igualdade de xénero no sistema educativo son relegados a un capítulo á parte ou a unha epígrafe explícita sobre coeducación que acostuman desenvolver mulleres especialistas no tema. Da mesma forma, ao abordar a interculturalidade, a realidade da discriminación coas mulleres desaparece da liña principal do discurso, facéndose unicamente explícita cando se tratan temas moi concretos que fan referencia quer ao conflito cultural, porque constitúen un atentado contra os dereitos fundamentais das mulleres, quer a situacións que son claramente identificábeis como trato diferencial coas alumnas. En educación, tal como ocorre noutros ámbitos, o tratamento da igualdade céntrase exclusivamente en situacións que afectan as mulleres como colectivo. Desta maneira, obvia claramente a categoría de xénero que analiza o papel outorgado a mulleres e homes – e as relacións que se establecen entre ambos – proposto polos distintos modelos de Educación intercultural. A ausencia de análise desde unha perspectiva de xénero non só oculta as situacións de discriminación que viven as mulleres nos diferentes contextos culturais, senón que impiden deseñar un modelo educativo que eduque en igualdade.

A relación entre feminismo e multiculturalidade constitúe un dos elementos imprescindíbeis para o desenvolvemento dun modelo educativo intercultural que incorpore a igualdade de xénero como un fundamento ético irrenunciábel, tanto no concepto mesmo de interculturalidade, como no regulamento educativo, na análise e no deseño, aplicación e avaliación da práctica educativa.

Para comezar, é necesario repensar o modelo intercultural desde unha perspectiva feminista, que centre o debate entre universalismo e diferenza, partindo da vindicación da igualdade entre os sexos. Existe un amplo consenso sobre a importancia do recoñecemento cultural desde unha posición crítica que é preciso transferir para o modelo educativo, desde a perspectiva de xénero.

É difícil desenvolver estratexias concretas se non reflexionamos sobre os valores de igualdade que consideramos fundamentais no currículo, así como outras decisións que teñen que ver coa xestión e organización do centro.

É necesario incorporar a perspectiva de xénero en todas as variábeis que fan parte da realidade educativa, desde as regras de convivencia, a participación das familias, a educación afectivo sexual, a orientación educativa e profesional do alumnado, até a relación que se establece entre relixión e educación. “O feito de que España se teña convertido, desde hai poucos anos, nun país de destino para grupos de inmigrantes procedentes de diversas partes do mundo, introduciunos plenamente nun mundo de encontros e desencontros culturais. E se hai unha institución en que estas mudanzas sociais se reflicten, esta é a escola: nas aulas teñen lugar tanto conflitos como acordos. Ora ben, a escola pode ser unha institución de reprodución das relacións sociais ou un poderoso instrumento de transformación. A escola pode ser un lugar onde se reproducen as desigualdades culturais ou un espazo onde teñen lugar encontros interculturais.

Este encontro intercultural con fin transformador debe revisar, de forma crítica, aqueles valores, costumes e tradicións que historicamente discriminaron as mulleres, e ensinar a compartir a vida en igualdade. Esa igualdade que está pactada na Declaración Universal dos Dereitos Humanos e sobre a que se debateu amplamente nas diferentes Conferencias Internacionais das Mulleres (a última en Pequín, 1995) e que levou á sinatura dunha Plataforma que defende claramente cáles son os obxectivos que deben ser atinxidos, para as mulleres de todo o mundo.

Fonte: <http://www.escuelasinterculturales.eu/spip.php?article148>

O poder que temos en nós, Zeliha Ünalı

30 de xullo 2015

A miña non é unha historia pintoresca como poderían imaxinar, mais antes unha historia de toma de conciencia e realización persoal. Subir ao tren expreso a Pequín e participar no Foro de ONG na Cuarta Conferencia Mundial sobre a Muller en 1995 foi unha experiencia que mudou a miña vida.

Con máis de 200 mulleres representantes de ONG de 29 países, pasei oito días nun tren transiberiano de Varsovia a Pequín. A duración da viaxe non nos importaba xa que todas estábamos dedicadas a transformar o mundo.

Aos 24 anos, eu era unha estudante de posgraduado, unha das primeiras do programa de Estudos de Xénero e a Muller da Turquía na Universidade Técnica do Medio Oriente. Fun elixida para representar ese programa en Pequín. Observei que nos bolsos que se entregaban á xente estaba impresa unha citación da feminista mundialmente famosa Sue Vinson: “éramos moitas e unha” e “ver o mundo a través dos ollos das mulleres”. Cando lembro eses días, en que me reunía ao redor das carpas con millares de mulleres comprometidas a facer un mundo mellor, inmediatamente dúas palabras veñen á miña mente: irmandade e paz. Continúo a crer na irmandade, aínda que isto pareza anticuado para as novas xeracións. A Declaración e Plataforma de Acción de Pequín e os cinco anos seguintes axudáronme a comprender o poder que está en nós e que temos como movemento mundial das mulleres.

En 1995, debatemos sobre cómo harmonizar as leis nacionais coa Convención sobre a Eliminación de Todas as Formas de Discriminación contra a Muller e a Plataforma de Acción de Pequín. Hoxe en día, debatemos sobre cómo aplicalas con eficacia e eficiencia. O camiño foi longo. Nestes 20 anos, moitas cousas mudaron para as mulleres na Turquía, mais, por outro lado, non houbo mudanzas substanciais na vida das mulleres turcas. A fins da década de 1990 e comezos da de 2000 houbo mudanzas lexislativas importantes para a consecución da igualdade de xénero. O movemento e as organizacións de mulleres avogaron con éxito a favor das mudanzas no Código Civil, no Código Penal e na lexislación laboral.

Porén, na Turquía dúas en cada cinco mulleres casadas están en risco de ser obxecto de violencia doméstica. Teño a sensación de

que na Turquía o entusiasmo pola Plataforma de Acción de Pequín se desvaneceu un pouco, especialmente nos últimos dez anos.

Desde a conferencia de Pequín traballei na área de xénero e desenvolvinme como consultora e activista. Pasei os últimos tres anos nas rexións menos desenvolvidas da Turquía traballando con ONG de mulleres. No meu traballo e na miña carreira, aínda sinto o vento de Pequín que me impulsa para a fronte. Agora estou a traballar no Gabinete do Coordinador Residente das Nacións Unidas en Ankara, a capital da Turquía, como a especialista de xénero. Sinto que me estiven a preparar para este cargo desde o día en que me subín ao Expreso de Pequín e participei no foro das ONG.

Desexo transmitir o espírito de Pequín ás xeracións máis novas. Aínda somos “moitas e unha” e, infelizmente, aínda continuamos a necesitar esforzos locais, mundiais, conxuntos e interxeracionais para facer que o mundo sexa un lugar pacífico e igualitario para todas as persoas.

Para coñecer máis testemuños de mulleres: <http://beijing20.unwomen.org/es/voices-and-profiles/women-of-achievement>

Glosario

Sexo: Refírese ás características/ atributos biolóxicos que distínguén o macho e a femia desde o nacemento.

Xénero: Diferenzas construídas social e culturalmente, aprendidas desde a infancia que son atribuídas a mulleres e homes en función do seu sexo e que xeran situacións de desigualdade e discriminación para coas primeiras.

Estereotipos de xénero: Os estereotipos de xénero son imaxes mentais, trazos e crenzas que atribúen características diferentes (sexual e xenericamente) a mulleres e varóns como grupos. Varían pouco duns lugares a outros: son bastante homoxéneos. Son bipolares: atribúense ás mulleres calidades ou debilidades que son excluídas nos varóns, e viceversa. O paradigma do “humano” é sempre masculino, non existe como referente universal un referente feminino.

Papeis de xénero: Papeis, comportamentos e expectativas atribuídas a mulleres e homes en función do seu sexo e que determinan a súa forma de ser, sentir e comportarse na sociedade.

Patriarcado: Forma de organización cultural, económica, política, social e relixiosa en que a autoridade, poder, liderado e, en xeral, o predomínio, é exercido polos homes sobre as mulleres, as cales se encontran nunha situación de opresión.

Machismo: Actitudes e comportamentos de dominio, prepotencia e superioridade dos homes para coas mulleres, tendentes a manter a orde social en que exercen o poder e en que as mulleres se encontran sometidas, discriminadas e oprimidas.

Feminismo: Corrente ideolóxica, social, cultural, económica e política dirixida a instaurar a igualdade de dereitos e oportunidades entre mulleres e homes.

Micromachismos: Comportamentos e hábitos de dominación e violencia masculina na vida cotiá e nas relacións de parella.

Conciliación da vida laboral e da persoal: Prácticas dirixidas a harmonizar o tempo persoal, familiar e profesional e/ou laboral de mulleres e homes que ten como obxectivo principal apoiar a incorporación das mulleres ao ámbito produtivo e dos homes ao espazo privado ou reprodutivo, favorecendo a igualdade de oportunidades e dereitos.

Igualdade de oportunidades entre mulleres e homes: Situación en que todas as persoas, con independencia do seu sexo, teñen o dereito e a oportunidade de desenvolver as súas capacidades e aspiracións, tomando decisións e desenvolvéndose ao nivel individual e social á marxe das limitacións e papeis de xénero socialmente es-

tablecidos para mulleres e homes que limitan os seus comportamentos.

Coeducación: Proceso intencionado de intervención que potencia o desenvolvemento de alumnos e alumnas partindo da realidade de dous sexos diferentes, e que persegue un desenvolvemento persoal emocional e afectivo e unha construción social común e non enfrontada. Non hai que confundir “coeducación” con “educación mixta”, pois o simple agrupamento de nenas e nenos nas aulas, aínda que imprescindible, non garante un ensino máis xusto e igualitario.

Transversalidade de xénero: Sinónimo de *mainstreaming* de xénero ou abordaxe integrada de xénero, para se referir á responsabilidade de todos os poderes públicos no avance da Igualdade entre mulleres e homes. É a aplicación do Principio de Igualdade de Trato e de Oportunidades entre mulleres e homes ás Políticas Públicas, de modo que sexa garantido o acceso a todos os recursos en igualdade de condicións, sexan planificadas as políticas públicas tendo en conta as desigualdades existentes, e sexan identificados e avaliados os resultados e impactos causados por estas no avance da igualdade real.

Bibliografía

AUTORÍA COMPARTIDA. *Inteligencia emocional. Inicio del desarrollo de competencias emocionales (intrapersonales) en familia*, Sycom Training Systems S.L., Bilbao, 2012, <[http://axular.net/download/files/orientacion/escuela_padres/69_La_inteligencia_emocional_en_la_familia\(II\).pdf](http://axular.net/download/files/orientacion/escuela_padres/69_La_inteligencia_emocional_en_la_familia(II).pdf)>.

AUTORÍA COMPARTIDA. *Coeducación: dos sexos en un solo mundo*, Instituto Nacional de Tecnologías Educativas y de Formación del Profesorado (INTEF). Módulo 6 – Proyectos de vida, Madrid, 2012, <http://www.ite.educacion.es/formacion/materiales/112/cd/m6/los_estereotipos.html>.

AUTORÍA COMPARTIDA. “*Por preguntar que no quede. Nosotras creamos mundo*”. Cuadernos de educación en valores n.º 2, Instituto de la Mujer / CIDE, Madrid, 2006, <http://www.ite.educacion.es/formacion/materiales/112/cd2010/unidad_6/6_6_bibliografia.html>.

VÁZQUEZ VERDERA, V., J. ESCÁMEZ SÁNCHEZ, e R. GARCÍA LÓPEZ. *Educación para el cuidado. Hacia una nueva pedagogía*, Brief, 2012, <<http://revistas.ucm.es/index.php/RCED/article/viewFile/47172/44235>>.

AUTORÍA COMPARTIDA. *Cómo ser un cole de cuidado. Propuestas para tu centro educativo*, InteRed, 2014, <<http://redciudadaniaglobal.org/noticias/como-ser-un-centro-de-cuidado-propuestas-para-tu-centro-educativo/#.VcnOw3HtlBc>>.

MARTÍNEZ TEN, LUZ y ROSA ESCAPA GARRACHÓN. *Cómo compartir la vida en igualdad. Guía práctica para chicas y chicos*, <<http://www.mujeresenred.net/IMG/pdf/guiacompartir.pdf>>.

AGUILAR CARRASCO, PILAR. *¿Somos las mujeres de cine? Prácticas de análisis filmico* <http://institutoasturianodelamujer.com/iam/wp-content/uploads/2010/02/IAM-U_68927.pdf>.

MARTÍNEZ TEN, LUZ; CLAUDIA LEAL e SANDRA BOSCH. *El viaje de Ana: historias de inmigración contadas por jóvenes*, 2003, <<http://issuu.com/aulaintercultural/docs/elviajedeana>>.

150 canciones para trabajar la violencia de género, <<https://www.youtube.com/playlist?list=PLcGM-7aUuWYhdkZ09LxBSvaSElsNmme87>>.

RAMOS JIMÉNEZ, ISMAEL. *Desmontando a Disney. Hacia el cuento coeducativo*, <<http://www.juntadeandalucia.es/educacion/portalaverroes/documents/10306/1583912/Desmontando+a+Disney>>.

PANADERO FERNÁNDEZ, BEGOÑA. *Los estereotipos en la publicidad – Unidad didáctica en Educación Secundaria Obligatoria*, <<http://www.educarenigualdad.org/los-estereotipos-en-la-publicidad-unidad-dida-ctica-en-educacia-n-secundaria-obligatoria>>.

Recursos Educar para unha cidadanía global

Kaidara

www.kaidara.org

Experiencias e recursos educativos elaborados por Oxfam Intermón e membros da Rede de educadores e educadoras para unha cidadanía global. Os recursos poden ser descargados libremente e tanto a web como practicamente todos os materiais están dispoñíbeis en castelán, catalán, vasco e galego.

Pistas para mudar a escola

OXFAM-INTERMÓN (2009). Barcelona

Para construír unha corrente de cidadanía global, responsábel coa humanidade e co planeta, é preciso asentar os fundamentos desde a escola. Quen cultivamos esa convicción no día a día das aulas sabemos que non o temos fácil. O sistema educativo actual ofrece escasas respostas. Necesitamos dun novo modelo, humanista, baseado no diálogo e na convivencia, que constrúa a escola-comunidade, preocupada pola xustiza, aberta ao contorno e ao mundo. O gran desafío reside en construír unha educación para “ser”, e para transformar.

http://www.kaidara.org/gl/recurso/Pistas-para-cambiar-la-_escuela

Centros educativos transformadores: cidadanía global e transformación social

OXFAM-INTERMÓN (2012). Barcelona

Esta publicación recolle e dialoga criticamente con outros modelos educativos que entroncan parcial ou totalmente con este ideal transformador, e concreta itinerarios transformadores viábeis a partir de prácticas a tres niveis: prácticas docentes (ámbito do ensino-aprendizaxe), organizativas (ámbito de organización e relacións), e políticas (ámbito do contorno e da transformación social).

<http://www.kaidara.org/gl/recurso/centros-educativos-transformadores>

Autoría:

Barabara Educació SCCL.

Coordinación:

Begoña Carmona

Rede de Educadores e Educadoras para unha cidadanía global:

A comisión de Conectando mundos da Rede asesora e dá seguimento á elaboración dos contidos desta proposta educativa: Pablo Cuenca, Santiago García, Esther Gutiérrez, Teresa Hernández, Flor López, Jordi Riera e Arantza Zubizarreta.

Deseño e maquetaxe:

Estudi Lluís Torres

Corrección lingüística:

Albert Nolla

Ilustración:

Espais Telemàtics

Tradución:

Máριο Herrero

Máis informacións sobre a proposta educativa de Oxfam Intermón

- Web: <http://www.oxfamintermon.org/es/que-hacemos/campanas-educacion/educacion/propuestas-educativas>
- Facebook: “Educar para unha cidadanía global” <https://www.facebook.com/Educar-para-una-ciudadan%C3%ADa-global-765403543496049/>
- Correo: educacion@oxfamintermon.org

Esta obra ten unha licenza Creative Commons

Esta publicación foi realizada co apoio financeiro da Axencia Española de Cooperación Internacional para o Desenvolvemento (AECID), con cargo ao Convenio “**Movemento pola educación transformadora e pola cidadanía global no ámbito da educación formal (código: 14-COI-642)**”. O contido da referida publicación é responsabilidade exclusiva de Oxfam Intermón e non mostra necesariamente a opinión da AECID.